

Elinor Ostrom, Nobelpristagare i ekonomi 2009

Samtal i ABF-huset 7 december 2009 mellan Karl Göran Mäler, professor i nationalekonomi och Sverker Sörlin, professor i miljöhistoria vid Umeå universitet, f n gästprofessor vid Tekniska högskolan i Stockholm.

Seminariet var det första av två seminarier om två Nobelpristagare på ABF. Det andra seminariet, dagens därpå, gällde Herta Müller till vilket vi återkommer. Karl Göran Mäler inledde med att framföra en personlig hälsning till ABF-seminariet från Elinor Ostrom själv som han just druckit ett glas vin med på Vetenskapsakademien. Han kände henne väl sedan tidigare – har själv skrivit en epokgörande bok om miljöekonomi – och beskrev ”Nan”, som han kallade henne, som en fantastisk krutgumma, smart, intelligent och alltid glad. Inte ens när hon bröt benet utanför Marstrands fästning visade hon några sura miner, fördes i ambulans till närmsta sjukhus och höll nästa dag sitt föredrag med gipsat ben, lika glad som alltid.

Mäler redogjorde för de grundläggande dragen i Ostroms vetenskapliga insats, som även finns beskrivna i den på svenska nyutkomna boken ”Allmänningen som samhällsinstitution” i Arkiv förlags serie Moderna klassiker. Ostrom (som är gift med en numera 90-årig medarbetare och svenskättling, därav namnet) räknar där upp åtta kriterier som måste uppfyllas för att en allmänning eller samfällighet, som var det ord som oftast användes här, ska kunna utvecklas och bestå. Kriterierna är:

- 1) Att det finns klart definierade gränser för en gemensamma resurspoolen, liksom för vilka som har rätt att ta ut resursenheter från den.
- 2) Att det råder överensstämmelse mellan de regelsystem som är i bruk och de lokala förhållandena.
- 3) Att de som påverkas av reglerna också har möjlighet att utforma dem.
- 4) Att övervakningen av resurspoolen och regelefterlevnaden står under de som som nyttjar resursens kontroll.
- 5) Att sanktioner mot regelbrott anpassas efter förseelsens grad och utdöms av brukarna själva, direkt och indirekt.
- 6) Att mekanismer för konfliktlösning finns på plats.
- 7) Att externa politiska instanser erkänner brukarnas rätt att själva utforma sina institutioner och regler.
- 8) Att resursuttag, skötsel, övervakning, konfliktlösning och utformning av regler organiseras i sammanvävda, nästlade, av varandra beroende nivåer. (Gäller större system.)

I sin databas har Ostrom samlat uppemot 7000 exempel från hela världen på samfälligheter som fungerar enligt ovanstående, inte alla perfekt, men ser man till helheten urskiljer man ett mönster som följer ovanstående. Hon har sedan teoretiskt bearbetat data på ett sätt som gör att hennes resultat numera är oomtvistade i vetenskapssamhället och ekonomistudenter som på 80-90-talet fick lära sig som ett mantra om att endast privatisering kunde hjälpa oss ur kriser och miljöförstörelse får nu lära sig någonting helt annat, nämligen att människor har förmåga att samverka på ett rationellt sätt som gynnar flertalet, förutsatt att de själva har kontroll över situationen. Till dessa slutsatser har hon också kommit genom att utnyttja så kallad spelteori, typ ”Fångaranas dilemma”, numera ett givet inslag i ekonomistudierna, sade Mäler.

På vilket sätt man kan överföra dessa kunskaper från den lokala nivån till den globala var en fråga som Ostrom själv diskuterade med den numera avlidna Bert Bolin vid FN:s miljöpanel, men hon menade givetvis att detta var nödvändigt.

En animerad diskussion mellan Mäler och Sörlin handlade om hur stor en samfällighet kunde vara för att fungera, större än en familj, givetvis, men helst inte större än några tusen – för sen känner man inte igen ansiktena. Men fler är det ju inte i Köpenhamn, så det borde ju vara möjligt, kom de fram till.

Den svenska vägföreningen togs som ett typiskt exempel på en välfungerande samfällighet och sådana finns det tusentals över hela landet. Mäler gjorde också upp med vad som brukar benäm-

nas "Allmänningens tragedi" efter en klassisk artikel av Garrett Hardin från 1968 som går ut på att den individuella brukaren kommer att utnyttja resurser så långt det någonsin går utifrån sin egen nytta; ingen kan ju stänga de andra ute. Med följd att resurserna överutnyttjas tills de är helt uttömda. Samma sak gäller i princip från betesallmänningen till jordens biosfär; redan 1958 presenterade Nobelpristagaren Kenneth Arrow sitt omöjlighetsteorem som säger att man från individuella preferenser inte kan jämka sig fram till en gemensam lösning utan att det går ut över åtminstone någon individs preferenser.

Mot dessa rationalistiska teorier satte Elinor Ostrom sina egna iakttagelser av att det faktiskt är möjligt för "nyttomaximerande individer att engagera sig i skapandet av kollektiva, självreglerande institutionella lösningar av allmänningsskonflikter" och att det, trots att det borde vara omöjligt, de facto existerar en oändlig mängd självreglerande och stabila institutionella ordningar för skötsel och nyttjande av gemensamma resurspooler. I den aktuella boken ställer hon frågan hur något som ansetts teoretiskt omöjligt ändå är praktiskt genomförbart och besvarar den med hjälp av de åtta ovan angivna kriterierna. Kriterierna har hon utvecklat genom närgånget, praktiskt studium som gett en betydligt mera detaljerad och sannfärdig bild av verkligheten och ur denna nya bild har hon sedan extraherat de principer som styr människors handlande.

Man har invänt mot henne att hennes exempel främst gäller kustnära fiskevatten, bevattningssystem osv där brukarna är bundna av långsiktiga och likartade intressen och saknar alternativ. Men detsamma kan givetvis sägas om miljön i stort och jordens resurser – det gäller bara att implementera Ostroms principer i större skala.

Sverker Sörlin erkände med viss genans att han skrivit sin egen avhandling om regler för skogsavverkning på 80-talet utan att ha känt till Ostrom. Han underströk att känslan av delat ansvar och tillit var avgörande för att den typ av samfälligheter som hon beskrivit ska kunna uppstå och samtidigt att sådant samarbete var nödvändigt för ett välfungerande samhälle. Det är delvis försvagat nu, vilket t ex samhällsvetaren Putnam visat i sin bok "Bowling alone" om föreningslivets förfall i USA. Förutsättningarna är dock olika i olika samhällen. Sålunda erbjöd öststatsdiktatorerna under kommunismen ett synnerligen ogynnsamt klimat för solidariska samfälligheter eftersom systemet dirigerades helt uppifrån och byggde på angiveri, medan ett land som Sverige med sina tusentals vägföreningar och icke-diktatoriska statsmakt är mycket lämpligt. Att Ostrom fått stort gensvar i Sverige visas också av att hon härom året mottog Skytteanska priset i Uppsala för sin forskning. Han underströk också betydelsen av att Ostroms forskning är så starkt empiriskt förankrad, att hon brutit sig loss från de abstrakta teoriernas fångenskap och utifrån ett nytt, omfattande verklighetsunderlag extraherat nya teorier som omkullkastat egennyttans primat. Han trodde att jordmånen för Ostroms teorier var mycket bred f n.

Diskussionen kom också in på sådana fenomen som "free riders", alltså personer som försöker åka snålskjuts på en allmän nyttighet utan att vilja bidra själva, samt på tillgången till internet, problemet med patent och upphovsrätt i förhållande till open access osv. Betydelsen av att kunna röra sig fritt på stan, betonades – också en kollektiv nyttighet – samt den fria tillgången till luft och kunskap. Försök att begränsa sådana nyttigheter var dömda att misslyckas. Frågan om hur man överför "den mänskliga skalan" till global nivå återkom med referens bl a till Montrealöverenskommelsen om freoner som det lyckade exemplet – men ändå så mycket billigare och kanske just därför genomförbart, jämfört med dagens krav på begränsade koldioxidutsläpp. Många namn nämndes, bl a Folke Tersman som skrivit "Tillsammans" och Scott Barrett, författare till "Environmental Statecraft". Med risk för att börja låta som Paulus, underströk Sörlin det svåra i att fatta dessa svåra beslut (det goda jag vill det gör jag inte och tvärtom). Han pläderade för vad som kallas "middle range", alltså inte för stort och inte för litet och hänvisade till Emanuel Levinas klassiker "Ansiktets etik", där just den mänskliga skalan betonas. Men i Köpenhamn är de inte fler än att ansiktets etik skulle kunna tillämpas.

Kerstin Vinterhed